

5. Закарпатська обласна бібліотека для дітей та юнацтва. Список передплатних видань на 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zodub.uz.ua/period/>. – Назва з екрану.

6. Харківська обласна бібліотека для дітей. Періодичні видання для молодшого віку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bibl.kharkiv.ua/periodichni-vidannya/dlya-molodshogo-vidku>. – Назва з екрану.

7. Житомирська обласна бібліотека для дітей. Видання для дітей молодшого шкільного віку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://childlibr.org.ua/index.php?m=content&d=view&cid=51>. – Назва з екрану.

Александра Марушак. Современная украинская периодика для детей.

Автор статті розглядає сучасне становище дитячої періодичної преси в Україні, проводить її кількісний і частково якісний аналіз. Зосереджено увагу на мовному аспекті, тематичних особливостях видань, віковій спрямованості та їх доступності для читачів. Виявлені також вимоги до змістового наповнення та поліграфічних характеристик періодичних видань для дітей.

Ключевые слова: дитяча періодична преса, особливості видань, поліграфічні характеристики, мовний аспект.

Olexandra Marushchak. Modern Ukrainian periodicals for children.

The author examines the current state of children's periodical press in Ukraine, conducts its quantitative and partly qualitative analysis, focuses on the linguistic aspect, thematic peculiarities of the periodicals, age-orientation and their accessibility to readers. Requirements for semantic content and printing characteristics of periodicals for children are revealed.

Key words: children's periodical press, peculiarities of the periodicals, printing characteristics, linguistic aspect.

УДК 371.315.5

О. О. Нікітіна

СТАН ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

У статті розглядається проблема організації навчально-дослідницької діяльності учнів на сучасному етапі розвитку початкової школи. Зокрема, значна увага акцентується на взаємозв'язку навчальної і дослідницької діяльності молодших школярів. Розкривається авторське бачення щодо значення навчально-дослідницької діяльності для формування ключової компетентності «вміння вчитися».

Ключові слова: діяльність, дослідницька діяльність, навчальна діяльність, дослідництво, вміння, дослідницькі вміння, ключова компетентність, вміння вчитися.

Постановка проблеми. Одним із головних завдань початкової ланки освіти є забезпечення умов для формування компетентної особистості майбутнього випускника. Сьогодні освітній процес у школі спрямований на досягнення такого рівня освіченості учнів, який був би достатнім для самостійного творчого вирішення світоглядних проблем теоретичного або прикладного характеру. Ця мета досягається шляхом організації розгорнутої, цілеспрямованої навчальної діяльності молодших школярів, з акцентом на формуванні дослідницьких умінь учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методичні та теоретичні аспекти організації навчально-дослідницької діяльності школярів розкрито в працях видатних зарубіжних (Дж. Бруннер, А. Дістервег, Дж. Дьюї, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці) та вітчизняних (В. Вахтеров, Н. Новіков, Б. Райков,

К. Ушинськи та ін.) педагогів. Методичні та дидактичні основи використання дослідницьких методів у навчанні висвітлюються в наукових роботах І. Лернера, М. Махмутова, М. Скаткіна. Важливість і необхідність організації навчання, спрямованого на формування вмінь здобувати і застосовувати отримані знання, обґрунтовується в дослідженнях Л. Виготського, В. Давидова, Л. Занкова, Н. Талізінної, Д. Ельконіна.

Мета статті полягає у вивченні стану проблеми організації навчально-дослідницької діяльності молодших школярів в умовах оновлення змісту освіти та її значення для формування ключової компетентності «уміння вчитися».

Виклад основного матеріалу. В умовах компетентнісно-діяльнісного підходу до змісту освіти та необхідності ефективної організації навчальної діяльності школярів перед школою постало важливе завдання – пошук шляхів формування дослідницьких умінь учнів. Проблема дослідницької діяльності учнів має глибоке коріння. Зарубіжні педагоги (Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Ф. Дістервег, Дж. Дьюї, С. Френе та ін.) пропонували спонукати дитину до пізнання світу через дослідження й відкриття. Ідея введення дослідницького начала в навчальний процес належить М. Новікову (1744 – 1818рр.). Засновником принципу активного навчання був Дж. Дьюї (1859 – 1952рр.), який розробив концепцію «повного акту мислення», сутність якого полягає в тому, що учні мають відчувати конкретні утруднення, визначити проблему, сформулювати гіпотезу її подолання, знайти розв'язок проблеми чи її частини, перевірити гіпотезу шляхом спостереження чи експерименту. Основою його концепції стала пізнавальна діяльність учня, в якій чітко відстежується структура навчально-дослідницької діяльності. Ідея організації навчально-дослідницької діяльності школярів на теренах колишнього Радянського Союзу активізувалася у 60-х роках ХХ ст., у процесі психолого-педагогічних досліджень, які були спрямовані на вдосконалення і розвиток тогочасної системи загальної середньої освіти.

Сучасна педагогіка робить акцент на переорієнтацію освіти з передачі учням знань, умінь та навичок на формування ключових компетентностей особистості. Особлива увага приділяється формуванню вмінь швидко та всебічно аналізувати проблемну ситуацію, знаходити цікаве розв'язання проблеми, брати на себе відповідальність за прийняття рішення тощо. У сучасному трактуванні такі вміння трансформувалися в *дослідницькі компетентності*, які, на думку вчених, є основою для навчання впродовж життя, успішної професійної діяльності, подальшої самореалізації, саморозвитку [11, с. 3-10].

Результати досліджень провідних педагогів і психологів свідчать про те, що оригінальність мислення, творчість школярів найповніше виявляються і успішно розвиваються в різноманітних видах навчальної діяльності, яка має дослідницький характер. На відміну від традиційного навчання, що мало на меті повідомлення й подальше відтворення навчального матеріалу, дослідницький метод, який сьогодні активно впроваджується в роботу української школи, виводить навчальний процес на якісно вищий рівень. Основна його перевага – розвиток мислення, самостійний пошук, відчуття радості відкриття, яке здійснюється учнем у процесі власної навчальної діяльності. Досвід дослідницького, творчого мислення, якого набуває учень у процесі дослідницького навчання, є основним педагогічним результатом і найважливішим новоутворенням молодшого школяра.

Навчально-дослідницька діяльність учнів – одна з прогресивних форм організації навчання в сучасній школі. Вона дозволяє найбільш повно виявляти й розвивати як інтелектуальні, так і творчі здібності дітей. Головна мета дослідницького навчання – формування здатності самостійно, творчо освоювати і перебудовувати нові способи діяльності в будь-якій сфері людської культури. Не секрет, що традиційне навчання не забезпечує повною мірою головну рису дослідницького навчання – пошукову активність. Як наслідок, в учнів зникає допитливість, здатність самостійно мислити, робити висновки, вони практично втрачають здатність до самонавчання, самовиховання і саморозвитку.

Сучасні педагоги вважають, що навчально-дослідницька діяльність – це вища форма навчальної діяльності, самостійна робота учнів, яка є добровільною за вибором і має внутрішню мотивацію. З точки зору діяльнісного підходу, самостійна робота – це робота, яку організовує сам учень, у силу його внутрішніх пізнавальних мотивів та в найбільш зручний час, процес виконання і результат якої він контролює самостійно [3, с. 12-13].

Найбільш ґрунтовно проблема організації навчально-дослідницької діяльності учнів розкрита в працях В. Андреєва. Учений розглядає навчально-дослідницьку діяльність як діяльність учнів, що організовується педагогом з використанням переважно дидактичних засобів опосередкованого й перспективного управління, спрямовану на пошук пояснення і доведення закономірних зв'язків і відносин, фактів, явищ та процесів, що експериментально спостерігаються або теоретично аналізуються. У такій діяльності домінує самостійне застосування прийомів наукових методів пізнання, її результатом є активне оволодіння знаннями, розвиток власних здібностей і умінь.

Зокрема, дослідник виділяє такі етапи навчально-дослідницької діяльності:

- I. Аналіз фактів, явищ, їх взаємозв'язків та відносин.
- II. Усвідомлення дослідної задачі, проблеми, мети дослідного завдання.
- III. Формулювання кінцевої і проміжних цілей у вирішенні дослідної задачі при виконанні дослідного завдання.
- IV. Висунення передбачення, гіпотези розв'язання дослідної задачі, при виконанні дослідного завдання.
- V. Вирішення дослідної задачі, виконання дослідного завдання шляхом теоретичного обґрунтування й доведення гіпотези.
- VI. Практична перевірка правильності розв'язання дослідної задачі, виконання дослідного завдання [1].

На думку педагогів (П. Підкасистого, В. Буряка та ін.), навчально-дослідницька діяльність школярів визначається вищою формою самостійного навчального пізнання, оскільки вона набуває форми наукового передбачення, де учень ставить власну мету і шукає шляхи її досягнення.

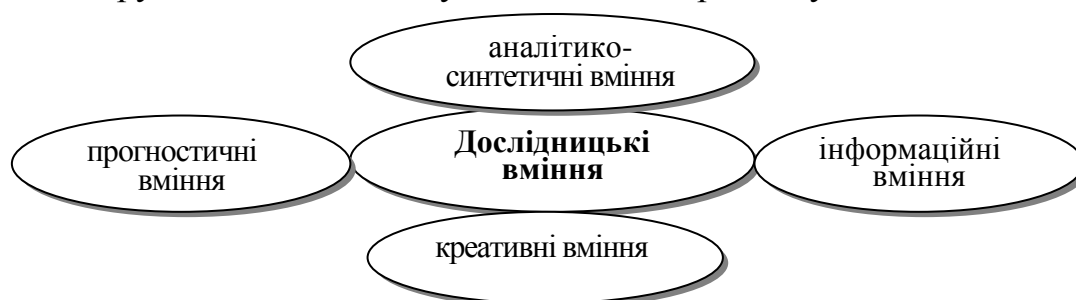
Дослідницька діяльність учнів, на відміну від навчальної, яка полягає у засвоєнні знань, спрямована на їх самостійне творче перетворення і застосування. Вона стимулює становлення особистості учня, спрямовує його до мотивації власної діяльності, рефлексії та самоусвідомлення, забезпечує наступність навчальної і соціальної роботи, відкриває перспективу конструктивного самоствердження, вводить у світ наукових досліджень, спрямовує на досягнення абсолютної істини. Вплив пошуково-дослідницької діяльності на становлення творчої особистості дитини найбільш повно

розкривається у її функціях: самореалізації, самоперетворенні, адаптації, рефлексії та пошуку нових елементів [6, с. 22].

Мета дослідницької діяльності полягає в отриманні нового знання про оточуючий світ. На думку дослідників, це те, що принципово відрізняє дослідницьку діяльність від навчальної, пізнавальної чи будь-якої іншої діяльності. Дослідження завжди передбачає виявлення якоїсь проблеми, якогось протиріччя, яке потребує вивчення й пояснення, тому воно починається з пізнавальної потреби, мотивації пошуку. Нове знання може мати як конкретний, так і узагальнюючий характер. Це або закономірність, або знання про якусь деталь, про її місце в тій чи іншій закономірності [10, с. 15-17]. Головною відмінністю дослідницької діяльності від навчальної є те, що в результаті її учні не виробляють нові знання, а набувають навичок дослідження як універсального способу освоєння дійсності. При цьому в них розвиваються здібності до дослідницького типу мислення, активізується власна позиція. Уключення молодших школярів у навчально-дослідницьку діяльність здійснюється через створення проблемної ситуації за допомогою групових навчально-дослідницьких завдань, які містять у собі здобутки спільного досвіду.

Дослідницька діяльність молодших школярів – це творча діяльність, спрямована на пізнання навколишнього світу, відкриття дітьми нових для них знань і способів діяльності. Вона забезпечує умови для розвитку їх ціннісного, інтелектуального та творчого потенціалу, є засобом їх активізації, формування інтересу до досліджуваного матеріалу, дозволяє формувати предметні і загальні вміння [4].

Дослідницькі вміння можна розглядати як більш високий, творчий рівень розвитку навчальних умінь. До найважливіших дослідницьких умінь належать уміння: бачити суперечності, формулювати проблему, ставити мету й завдання дослідження, висувати гіпотезу дослідження, вибирати й застосовувати методи дослідження, збирати й аналізувати інформацію, самостійно планувати діяльність за етапами, апробувати гіпотезу, обґрунтовувати власну думку, оцінювати власну діяльність. Групи дослідницьких умінь можна зобразити у вигляді схеми:

Формування дослідницьких умінь має бути комплексним процесом і здійснюватися під час вивчення різних тем на різних етапах навчальної діяльності. Дослідництво – важливий складник навчального процесу. Під час виконання дослідницьких робіт учні отримують поглиблені теоретичні знання з певної теми і застосовують їх на практиці. Така робота забезпечує формування в учнів практичних умінь і навичок, розвиває допитливість, ініціативу, допомагає здійснити осмислений вибір майбутньої професії тощо [5, с. 69].

Дослідницькі вміння ефективно формуються під час самостійної навчальної діяльності учнів відповідно до чотирьох основних напрямів:

організаційний (уміння визначати мету, обирати засоби її досягнення, контролювати відповідність дії плану та меті, організовувати діяльність у колективній роботі);

практичний (уміння використовувати ТЗН, працювати з довідковою літературою, комп'ютером та ін.);

інтелектуальний (уміння бачити проблеми, обирати об'єкт дослідження, систематизувати ідеї);

психологічний (уміння докладати вольові зусилля для подолання труднощів, усвідомлювати мотив, аналізувати та оцінювати ситуацію).

Значні можливості для розвитку дослідницьких умінь містяться в самоосвітній діяльності школярів, якою передбачено систематичну навчальну діяльність із самостійного вивчення якогось питання чи проблеми з періодичними консультаціями у фахівця чи без нього, а також творчу діяльність учня, спрямовану на розвиток пізнавальних можливостей, формування творчих навичок, уміння самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в освітньому просторі, критично мислити тощо.

Організація спеціальної самоосвітньої діяльності передбачає такі етапи:

I. Формулювання мети.

II. Планування діяльності.

III. Обрання засобів та прийомів роботи.

IV. Самостійне виконання завдання.

V. Оцінювання власних результатів.

VI. Рефлексія навчальної діяльності.

VII. Обрання нового завдання [12, с. 46-48].

У процесі здійснення активної навчально-дослідницької діяльності учні оволодівають системою вмінь:

рефлексивні вміння (осмислювати завдання, для розв'язання яких бракує знань, визначати особистісне ставлення до практичної діяльності, аналізувати свої інтереси, визначати й порівнювати свої можливості, усвідомлювати значимість виконання власної діяльності);

організаційні вміння (знаходити можливості для практичної діяльності, чітко визначати мету власної діяльності; планувати, організовувати, здійснювати, аналізувати свою практичну діяльність; робити висновки з результатів практичної діяльності; встановлювати культурну і практичну цінність своєї діяльності);

дослідницькі вміння (самостійно знаходити потрібну інформацію для розв'язання проблеми, знаходити кілька варіантів розв'язання проблеми, висувати гіпотези, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки тощо);

комунікативні вміння (вступати в діалог і підтримувати його, вести дискусію, відстоювати свою точку зору, знаходити компроміс та ін.).

Дослідницький підхід у навчанні передбачає впровадження загальних і часткових методів наукових досліджень на всіх етапах процесу навчального пізнання, організацію навчальної, пошуково-творчої діяльності, актуалізацію внутрішньопредметних та міжпредметних зв'язків [8; 9].

Дослідниками встановлено, що учням початкової школи доступні п'ять форм пошукової діяльності: пізнавальні завдання на основі прийомів розумової діяльності, евристичні бесіди, завдання за аналогією, самостійне ознайомлення з новим матеріалом, елементарні дослідницькі завдання.

Увесь діапазон пошукових умінь реалізується в ході виконання

дослідницьких завдань. Під час виконання досліджень учні самостійно планують хід роботи, відбирають матеріал для спостережень, дослідів, висловлюють припущення, фіксують результати дослідів, роблять замальовки, формулюють висновки та їх обґрунтування. Важливим показником рівня креативного мислення людини є вміння розв'язувати задачі творчого характеру: винахідницькі задачі, дослідницькі задачі, конструкторські задачі, прогностичні задачі, задачі-відкриття, задачі з доповненою умовою, задачі з недостатніми даними [8, с. 15-19].

Пошуково-дослідницька діяльність – форма організації освітньої роботи, пов'язана з вирішенням учнями творчих, дослідницьких завдань із непрогнозованим результатом, яка передбачає наявність етапів, властивих науковому дослідженню:

- постановка проблеми;
- ознайомлення з різноманітними інформаційними джерелами;
- оволодіння методикою дослідження;
- накопичення власного матеріалу, його аналіз;
- узагальнення і висновки.

Організація пошуково-дослідницької діяльності забезпечується такими методами: 1) метод проблемного викладання; 2) частково-пошуковий; 3) дослідницький. До прийомів, які допомагають реалізувати таку діяльність, відносяться, зокрема, такі: постановка проблеми, створення і розв'язання проблемної ситуації, співставлення одержаних результатів із новими фактами, висування учнями гіпотез тощо. Також цьому сприяють вправи-аналогії, розвивальні ігри (метод ігрового моделювання), евристичні завдання (метод відкриття), творчі та пізнавальні завдання (на виявлення суперечностей; прогнозування, проблемне бачення; розроблення схем, алгоритмів, правил; вправи на розвиток фантазії тощо [2, с. 17-23].

Пошуково-дослідницька діяльність передбачає здійснення експериментів, у ході яких учні мають змогу працювати з лабораторним приладдям, стати свідком дивовижних перетворень звичайних речей, починають інакше ставитись до них, збагачують свій життєвий досвід [7, с. 20].

Дослідники вважають, що реалізація проблемно-пошукового та дослідницького підходів до навчання підвищує рівень підготовки учнів до навчально-дослідницької діяльності, посилює внутрішню мотивацію, сприяє розширенню пізнавальних інтересів, розвиває самостійність мислення, створює умови для формування аналітико-синтетичних та творчих умінь.

Висновки. Сучасна освіта покликана задовольнити особистісні потреби та індивідуальні можливості учнів, підвищити рівень їх самостійності та творчої активності, розвинути здатність навчатися впродовж життя. Упровадження навчально-дослідницької діяльності в практику навчання учнів початкової школи розвиває й закріплює в дітей уміння вчитися, озброює їх необхідними знаннями й уміннями якісно нового рівня. Дослідницька діяльність учнів формує в них креативність мислення, забезпечує здатність творчо розв'язувати навчальні задачі. Реалізація цих завдань є пріоритетом сучасної шкільної освіти в Україні.

Список використаної літератури

1. Андреев В. И. Эвристическое программирование учебно-исследовательской деятельности / В. И. Андреев: [метод. пособие]. – М. : Выс. школа, 1981. – 240 с.

2. Груніна Г. Організація творчої та пошукової діяльності учнів / Г. М. Груніна // Завучу. Усе для роботи. – 2013. – № 13 – 14. – С. 18–23.
3. Недодатко Н. Навчально-дослідницька діяльність школярів та її характерні ознаки / Н. Недодатко // Рідна школа. – 2001. – № 11. – С. 12–14.
4. Опыт организации исследовательской деятельности школьников: «Малая Академия наук» / авт. – сост. Г. И. Осипова. – Волгоград: Учитель, 2007. – 154 с.
5. Остафійчук Т. Формування творчої активності вихованців у процесі пошукової та науково-дослідницької діяльності / Т. Остафійчук, Є. Мороз // Рідна школа. – 2011. – № 12. – С. 67–70.
6. Павленко О. Пошуково-дослідницька діяльність учнів у навчальному закладі / Олена Павленко // Рідна школа. – 2003. – № 9. – С. 21–23.
7. Саркісова Н. Маленькі таємниці великих відкриттів: Пошуково-дослідницька діяльність / Н. Саркісова // Дошкільне виховання. – 2006. – № 4. – С. 20–22.
8. Степанова О. П'ять форм пошукової діяльності для розвитку креативності учнів / О. Степанова // Початкова освіта. – 2012. – № 28 (632) липень. – С. 15–19.
9. Стругацька В. Через дослідження – до самоосвітньої компетентності учнів / В. Стругацька // Початкова освіта. – 2012. – № 28 (632) (липень). – С. 20–24.
10. Тисько Л. А. Дослідницька діяльність учнів у загальноосвітній школі / Л. А. Тисько // Викладання історії та суспільствознавства в школі. – 2006. – № 4. – С. 14–22.
11. Формування дослідницької компетентності учнів при вивченні інформатики / упор. Золочевська М. В. – Харків, 2009 – 92 с.
12. Цвинда З. Організація самоосвіти молодших школярів: з досвіду роботи / З. Цвинда // Початкова школа. – 2009. – № 9. – С. 46–48.

Елена Никитина. Состояние проблемы формирования учебно-исследовательской деятельности младших школьников в Украине в начале XXI ст.

В статье рассмотрена проблема формирования учебно-исследовательской деятельности учеников на современном этапе развития начальной школы, показана взаимосвязь учебной и исследовательской деятельности младших школьников, раскрыто значение учебно-исследовательской деятельности для формирования ключевой компетентности «умение учиться».

Ключевые слова: деятельность, исследовательская деятельность, учебная деятельность, исследование, умения, исследовательские умения, ключевая компетентность, умение учиться.

Elena Nikitina. To the problem of pupils' educational and research activities formation in Ukrainian primary school in the early XXI century.

The author considers the problem of pupils' educational and research activities formation on the current stage of primary school development, shows the interrelation of primary school children's educational and research activities. The importance of educational and research activities for the formation of the essential competence "ability to learn" is substantiated.

Key words: activity, research activity, educational activity, research, skills, research skills, essential competence, ability to learn.

УДК 373. 3. 091

А. Д. Цимбалару

ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА УЧНІВ ПЕРШОГО КЛАСУ: ДІЯЛЬНІСНИЙ КОМПОНЕНТ

У статті представлено педагогічні особливості організації шкільного освітнього середовища в умовах компетентнісно орієнтованого навчання першокласників. Автор розкриває специфіку формування його діяльнісного компоненту з урахуванням індивідуальних особливостей, які впливають на ефективність перебігу і